

Mammuten drog sin sista suck på avlägsen ö

Den allra sista mammuten dog för cirka 4 000 år sedan – på en vindpinad ö i norra ishavet. Idéerna om varför det håriga djuret dog ut är flera, och forskarna är inte överens.

– Det är fortfarande ett mysterium, säger mammutforskaren Love Dalén.

Johan Nilsson / TT
Publicerad 2019-10-21

Foto: LLC / LLC

En gång i tiden, under den senaste istiden, var den stora ullhåriga mammuten en vanlig syn på norra halvklotet, ända från dagens Spanien, över hela den euroasiska kontinenten, samt i Alaska och ytterligare en bit ned i Nordamerika.

Men i takt med att klimatet blev varmare för cirka 15 000 år sedan minskade artens livsmiljöer drastiskt. Mammuten pressades allt längre norrut innan den försvann helt och hållet – och nu har forskare försökt rekonstruera vad som fick de allra sista djuren att gå under för cirka 4 000 år sedan, på Wrangels ö i norra ishavet.

– Jag var där för två år sedan. Det är en mycket speciell ö, väldigt karg och helt obebodd förutom en halvhemlig militärbas, säger Love Dalén, professor i evolutionär genetik vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, som arbetar med att analysera mammutdjurens arvs massa.

På Wrangels ö, berättar han, finns det förhållandevis gott om lämningar från detta stora djur. Tänder, rester av ben, käkar och hela betar har hittats.

– Det allra yngsta mammutföremålet vi har därifrån är en tand, från en hane som dog för ganska exakt 4 000 år sedan, säger Love Dalén.

Det innebär att mammutarna på Wrangels ö levde isolerade i 6 000 år, eftersom deras artfränder på fastlandet dog ut för cirka 10 000 år sedan.

– Då, för tiotusen år sedan, var havsnivån hundra meter lägre än i dag. Då var Wrangels ö en kulle på fastlandet. Sedan, när havsnivån höjdes, blev en grupp djur isolerade på ön, ungefär samtidigt som de försvann från fastlandet, säger Love Dalén.

Men vad var det som fick de jättelika djuren på ön att, efter tusentals år, plötsligt duka under?

En teori har varit att tillgången på mat förändrades, kanske på grund av klimatförändringar. Detta har nu en grupp tyska, ryska och finska forskare testat efter att ha analyserat och jämfört sammansättningen av kol-, kväve-, svavel- och strontiumisotoper i ett stort antal ben och

tänder från mammutar från Sibirien, Alaska, Yukon i Kanada – och Wrangels ö.

Isotoper är varianter av samma grundämne, och deras sammansättning i skelettet varierar beroende på födan. På så sätt hoppades forskarna kunna upptäcka plötsliga förändringar i mammutarnas diet, något som skulle kunna förklara varför de plötsligt försvann från Wrangels ö.

Men enligt forskarna, som redovisar sina resultat i Quaternary Science Reviews, fanns inga förändringar i isotopsammansättningen och därmed, troligtvis, inte heller i dieten. Värdena förblev oförändrade ända fram till det att djuren försvann för 4 000 år sedan. I stället tror forskarna att mammutarna dog ut plötsligt, kanske efter att regn frusit till is som resulterade i att det blev ont om föda, eller att kvaliteten på dricksvattnet förändrades.

Men detta är en slutsats som Love Dalén inte håller med om.

– Bara för att du inte kan bevisa det ena, att de dog på grund av dieten, betyder det inte att det andra är sant, att de dog ut plötsligt, säger han.

Love Dalén utesluter dock inte att mammutarna på Wrangels ö dog ut till följd av en "plötsligt händelse". Men bevisen för detta finns helt enkelt inte, menar han.

– Jag kan mycket väl tänka mig att orsaken var ett vulkanutbrott eller liknande. Tack vare den här senaste forskningen vet vi att det troligtvis inte var på grund av dieten, men det är allt vi vet. Mysteriet har blivit lite mindre, men det är fortfarande ett mysterium.

Andra troliga orsaker, säger han, är inavel eller sjukdomar.

– Ön är ganska liten och de beräkningar vi har gjort visar att det som mest kan ha funnits runt ett tusen mammutar på ön. Vi vet att en av de sista mammutarna på Wrangels ö var ordentligt inavlad, lite som våra vargar är i dag. Vi har dna-prover från runt 300 djur som vi nu håller på att analysera för att se om inaveln ökade gradvis eller inte, säger Love Dalén.

En annan teori som har förts fram genom åren är att mammutarna blev utrotade av människan. Men så vitt man vet anlände de första människorna till Wrangels ö ett antal hundra år efter att den sista mammuten dog ut. Och bland de benrester som hittats på ön finns inga skrapmärken efter verktyg eller liknande, som nästan alltid finns när människor varit inblandade.

– Det finns en arkeologisk plats på Wrangels ö där det är fullt av gås- och valrossben, men inga ben från mammut. Dessutom är jag väldigt tveksam till att människor jagade mammut över huvud taget. Det var sannolikt ett ganska svårjagat djur. Så vitt jag vet jagade inga ursprungsfolk i Afrika elefanter regelbundet innan det fanns moderna skjutvapen. Så det är fortfarande ett mysterium varför mammutarna dog ut. Kanske hade de bara otur, helt enkelt, säger Love Dalén.

Fakta: Mammutar

Mammuten var ett elefantdjur och fanns i omkring 20 olika arter som levde på norra halvklotet, under en period från fyra miljoner år sedan till cirka fyra tusen år sedan.

De största var 4,7 meter i mankhöjd, och hade uppemot fem meter långa betar.

Huruvida människan kan ha varit en bidragande orsak till att en del mammutarter dog ut eller inte är omtvistat. Det finns forskning som tyder på att istidsmänniskor jagade och åt mammut, men handfasta bevis för en regelbunden jakt saknas. Vissa forskare menar att mammuten var ett alldeles för svårt djur att jaga, samtidigt som det fanns gott om andra, mindre, bytesdjur – som bison, saigaantilop och visent.

Källa: NE

